



בית תורה וחסד "עטרת מרדכי אליהו"

בית מדרש יום וחצות לילה, לימוד משניות לעילוי נשמת נפטרים ובית תמחוי יומי לנצרכים

על שם ולעילוי נשמת מרן הראשל"צ המקובל האלקי הגה"צ הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל זיע"א ולעילוי נשמת הצדיקים הקדושים: רבי יעקב, רבי ישראל, רבי מאיר ורבי אלעזר למשפחת אביחצירא זיע"א ולעילוי נשמת הגאונים הצדיקים: מרן הראשל"צ הרב עובדיה יוסף, מו"ר הרב יורם מיכאל אברג'ל זצוק"ל זיע"א

בס"ד סיון ה'תשפ"ה

לכבוד שבת פרשת שלח לך כ"ה סיון יום ההילולה של מרן זיע"א.

פסיקה עפ"י בת קול ורוח הקודש

לא בשמים היא?

פתיחה

מן המפורסמות רוח הקודש שדיברה באופן תדיר מתוך גרונו של מו"ר ועט"ר ציס"ע מרן הראשל"צ הגה"צ הרב מרדכי אליהו זצוק"ל. ומכח קדושתו ועמלו בתורה לש"ש זכה להדריך ולהורות רבבות ישראל והתקיים בו כפשוטו: "רבי אליעזר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה... ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו סוד מן השמים ורזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך, והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים" (תנא דבי אליהו זוטא פרשה יז).

ומכוחו באתי בס"ד במאמר הלכתי זה לברר האם יש חובה או לכל הפחות יתרון, לשמוע ולפסוק כמי שזכה שרוח ה' דיבר בו, או שמא העיקר במקומות שאין הכרע לפסוק כמי שמביא רוב ראיות וכד' והנפק"מ מה ההכרע במחלוקות הלכתיות בין מרן השו"ע לבין רבנו האריז"ל? והאם מותר או אסור בימינו לפסוק עפ"י רוח הקודש? והיו הדברים לע"נ זיע"א.

א. קול משמים

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרקים ז-י) מבאר גדרי הנבואה וענייני הנביא ובדיקת אמיתותו. ושם (פרק ט הלכה ד) אומר הרמב"ם: "וכן אמר... אמר (הנביא) בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני הרי זה נביא השקר ויחנק, אף על פי שעשה אות, שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא, אבל לפי שעה שומעין לו בכל".

כלומר לנביא אסור להתערב בשום אופן ע"י נבואתו בהכרע במחלוקות בין חכמים. ואם עשה כן הוא נביא שקר ומיתתו בחנק. והסיבה לכך היא שהרי על התורה נאמר ע"י משה רבנו (דברים ל"ב): "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא".

מֵרֵן הַכֶּסֶף מִשְׁנָה (הרי הוא מֵרֵן הַבִּי – רבי יוסף קארו זיע"א). הקשה (שם הלכה ג') על דברי הרמב"ם וכתב: "אבל קשה לי דאמרו פ"ק דיבמות דיצתה בת קול לומר דהלכה כב"ה וקיי"ל הכי בכל דוכתא...וצ"ע".

כלומר הכ"מ מתקשה כיצד הרמב"ם למד שאסור לנביא להכריע בנבואה שהלכה כאחד מן החכמים משום שנאמר "לא בשמים היא", הרי הגמרא במסכת עירובין (דף יג ע"ב) אומרת: "שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנזכרין ועלובין היו, ושזוין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן".

משמע מכאן שמשמים הכריעו במחלוקת בין חכמי ישראל באופן מפורש ע"י בת קול, וקבעו שהלכה כבית הלל, ומאז לדורות כך אנו פוסקים בכל מקום.

לנוכח קושיה חריפה זו נשאר הכסף משנה בצריך עיון על הרמב"ם.

ובמאמר מוסגר הוא פלא גדול, שהרי הכ"מ ברוב גאוניותו יכל לתרץ בזה הרבה תירוצים. אך דוקא כאן במקום ענותנו אתה מוצא גדלותו, ומכוון שלא מצא תירוץ המיישב את ליבו, לא חשש לכתוב על ספר לדורות שהוא לא מצא תירוץ לקושיה זו. וכמו שהעיד עליו מֵרֵן הַחֵיד"א בספרו שם הגדולים (מערכת גדולים אות י' [קסה] מֵרֵן מֵהַר"ר יוסף קארו): **"מֵרֵן לִפִּי רוֹב הַעֲנוּה מִכֻּל דְּבָרֵי הַקְּדוּשִׁים... דַּאִין דֶּרֶךְ מֵרֵן לִסְפֵּר בִּגְנוּת מִי שְׁפוּסָק דְּלֹא כוּוֹתִיה וּמִשְׁנָתוֹ הִיא מִשְׁנַת חֲסִידִים"**. ומשום כך זכה להיות עמוד הפסיקה של כלל ישראל.

בעל הפרי חדש (רבי חזקיה די סילוה בהלכות יסודי התורה פרק ט הלכה ג) כתב שאין בקושיה של הכ"מ על הרמב"ם שום קושיה, שהרי מה שיצאה הבת קול ואמרה שהלכה כבית הלל זה לא כדי לפסוק הלכה בין בית הלל לבית שמאי אלא רק לכבודן של בית הלל. ומה שנפסק הלכה כמותם זה משום שהם היו הרוב, ויש חיוב ללכת אחריהם שהרי התורה אמרה "אחרי רבים להטות".

אך המאמר מרדכי (רבי מרדכי ב"ר מנחם ובנו רבי שלמה נסים שם) דחה דבריו של הפרי חדש, וכתב שאומנם ידוע שאין משגיחים בבית קול כדי להכריע הלכה במחלוקת בין החכמים [כפי שידוע במעשה (בבא מציעא דף נ"ט ע"ב) במחלוקת שהיתה בין חכמי ישראל לגבי תנורו של עכנאי], אך אם הסיבה שבמקרה שהבת קול פסקה הלכה כבית הלל זה רק בגלל שהם היו הרוב, אם כן מדוע הגמרא שם לאחר ששאלה על דברי הבת קול: "וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן" השיבה: "מפני שנזכרין ועלובין היו, ושזוין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן". והרי אם הסיבה שנפסקה הלכה כמותם היתה מפני שהיו הרוב (כדברי הפרי"ח) היה על הגמרא לכתוב שזאת הסיבה ותו לא. ומכך שהגמרא השיבה מפני שהיו נזכרין ועלובין וכו' משמע שמציאות הרוב לא היתה הסיבה להכרעה משמים כבית הלל. ועוד הוא מקשה

מהגמרא ביבמות (דף י"ד ע"א): "אי בעית אימא: קודם בת קול, ואי בעית אימא: לאחר בת קול". שיש דעות בגמרא (שם) שמה שבית שמאי הקלו כב"ה, זה רק לאחר שיצאה בת קול שאמרה שהלכה כב"ה. ולאחר עיון ארוך בדברי הראשונים בעניין גם המאמר מרדכי נשאר לבסוף בצריך עיון.

ב. כדרכו של מו"ר ועט"ר ציס"ע הגה"צ הרב מרדכי אליהו זצוק"ל זיע"א נבוא להתבונן בפסיקתו הטהורה והעמוקה של מרן החיד"א זיע"א בקושיה זו.

בספר שם הגדולים (מערכת גדולים אות י [רכד]) כותב מרן החיד"א ש"רבינו יעקב החסיד... הוא רבינו יעקב ממרו"ש היה שואל שאלות מן השמים בהלכות ובספיקי דינין ולהכריע בין הפוסקים ומשיבים לו". (וכותב שם שהיה אחד מן הראשונים והזכירו בשמו בעל שבלי הלקט. והוא חי בסוף ימי הרמב"ם). ומביא שהרדב"ז בתשובותיו (סי' תקל"ב) כתב: "יש בידי קצת שאלו' ששאל אחד מהראשונים מן השמים ע"י התבודדות ותפלה והזכרת שמות והיו משיבין לו על שאלותיו עכ"ד".

ומרן החיד"א תמהה: "יש לחקור על האי גברא רבא דהיה שואל מן השמים בספיקא דדינא ודמחלוקת הפוסקים הלכתא כמאן, והיו משיבים מן השמים, ובודאי דהוה עביד כאשר יורוהו מן השמים. דהיכי עביד הכי והרי פסק הרמב"ם פ"ט מיסודי התורה דין ד' דאם הנביא עקר דבר מפי השמועה או אמר ה' אמר שהדין כך יחנק שנאמר לא בשמים היא?"

כלומר מרן החיד"א תמהה כיצד יתכן שהוא פסק הלכות עפ"י שאלות חלום, והפוסקים קיבלו תשובותיו, הרי הרמב"ם פסק שאסור להקשיב לנביא בהכרעת הדין כי לא בשמים היא? והוא מביא את קושיית הכסף משנה על הרמב"ם שם לגבי הבת קול שיצאה לטובת הכרעה כבית הלל (כנ"ל) ובודאי ששאלת חלום נמוכה בהרבה ממדרגת נבואה (ראה בספר שערי קדושה למהרח"ו חלק ג' שער ז').

ועוד מביא מרן החיד"א את דבריו הידועים של הראב"ד שפסק כנגד הרמב"ם בהכשרו של הדס שנקטם ראשו. שהרמב"ם כתב (הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח הלכה ה): "הדס שנקטם ראשו כשר", ועל כך השיג הראב"ד וכתב: "כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול... ומקום הניחו לי מן השמים" [וראה שבספרו של מרן החיד"א פתח עינים (על בבא מציעא דף פו ע"א) הוא מגלה בשם מהר"ם ריקאנטי שמשמעות רוח קודש זו היא גילוי אליהו שזכה אליו הראב"ד ובנו רבינו יצחק זצ"ל וכן כתב המהרח"ו זצ"ל]. **ואם כן משמע במפורש שהראב"ד פסק עפ"י רוח הקודש, והלא לא בשמים היא?!**

ומתוך מרן החיד"א (שם): שגם הראב"ד וגם רבי יעקב ממרו"ש יודו לדברי הרמב"ם: "דלא הרשנו הקדוש ברוך הוא ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים כמ"ש: 'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט'. אמנם בדבר שנחלקו בזמן הסנהדרין ועמדו במחלוקת ואין מכריע, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר. בזה אם יבא בת קול או רוח הקדש לומר

שסברת פלוני אמת צייתין לה, מאחר דסנהדרין והשופטים לא יכלו להסכים בדבר ויש פנים הנראין לכאן ולכאן, והבת קול הוא כהלכה... מדלית הכרעת הכהנים והשופטים דאין מכריע - בזה שומעין לב"ק ורוח הקדש שאמר בהלכה".

כלומר אומר מרן החיד"א אמת כדברי הרמב"ם שאסור לנביא ולרוח הקודש להתערב כאשר אפשר לקיים: "וּבָאתִי אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם וְדִרְשָׁתִי וְהִגִּידוּ לִי אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט" (דברים פרק יז, ט). והם צריכים להכריע במחלוקות ולפסוק ההלכה. אומנם כאשר הם עומדים במחלוקתם ואין הכרע, ולא נפסקת הלכה בין החכמים, בזה אם תופיע בת קול או רוח הקודש לומר לנו שסברת אחד מהם אמת שומעים להם.

וממשיך החיד"א ומבאר שבכך גם מתורצת קושיית הכסף משנה על הרמב"ם: "דשאני מחלוקת בית הלל כי איש אין בארץ להכריע ובכה"ג לא אמרה הרמב"ם". כלומר הסיבה שהכריעו עפ"י בת קול במחלוקת ב"ה וב"ש היא מכון שלא יכלו חכמים להכריע במחלוקתם. כפי שהגמרא אומרת שם בתחילתה (עירובין דף יג ע"ב): "שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה..." ועל כך בודאי לא דיבר הרמב"ם.

ואם כן למסקנה: כשאין הכרע בין החכמים לא רק שמותר לשמוע לבת קול שמתערבת בפסק ההלכה, אלא יש חובה לשמוע אליה, כפי שקיבלו כל ישראל את הכרעת הבת קול במחלוקת בית הלל ובית שמאי.

ג. אחרי רוח הקודש להטות

וממשיך מרן החיד"א: "וכל שכן בזמן הרבנים אחר הגאונים כי הן בעון חלף הלך סדר לימוד תנאי ואמוראי ורבנן סבוראי נחמד למראה יאה ויאה שהיו לומדים בקבוץ גדול ונורא למאות ולאלפים וחכמי ישראל אבדורי אבדור על ד' כנפות דליכא תו 'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט'. אז כאשר שמים לו זכו והופיע רוח הקדש על גדול הדור איהו גופיה שפיר שומעניה אזניו תשמענה כאשר יורו משמים וכל אשר נגע אלהים בלבו באלו אמרו לסמוך, מאחר דאין בידינו כחכמי הדור להכריע".

כלומר מרן החיד"א פוסק ומכריע שלאחר שהסתלקו מאיתנו הגאונים ואין לנו יותר אפשרות לקיים בפועל ליבון ההלכה כדבעי, מימלא כאשר מופיעה רוח הקודש על גדול שבישראל שמורים לו מן השמים מה ההלכה אנו צריכים לסמוך עליו ולהקשיב לו, במקום שאין בידינו הכרעת חכמי הדור. ואומנם מוסיף מרן החיד"א שלמרות שאותו גדול זכה להשיג הכרע ברוח הקודש, עדיין יש היכולות בידי חכמים גדולים אחרים לחלוק עליו ולהביא ראיה לשיטתם במקרה שמבינים מהתלמוד ומהפוסקים אחרת, כפי שהרמב"ן חלק על הראב"ד.

מעתה לאור דברי מרן החיד"א שכאשר הופיע רוח הקודש על גדול הדור, ומשמים זיכו לו לשמוע דבר ה' מן השמים, כל מי שיראת אלוקים בלבו צריך לשמוע אליו, מובן אשר פסק

הוא בעצמו **"שו"ת טוב עין"** (בעניין נוסח התפילה סימן ז): "ולענין מה שנהגו לשנות תיבות... אם רבינו האר"י זצ"ל הגיה **ודאי דמאן דנקיט נסחת האר"י זצ"ל שפיר עביד כי אליו נגלו תעלומות חכמה ואילו בעלי נוסחא אחרת ידעו שרבינו האר"י זצ"ל רצה בנסח זה - היו מקבלים דבריו באהבה.**

ומטעם זה נתפשט בכמה קהילות לומר ברכת 'הנותן ליעף כח' אעפ"י שהיא ברכה כולה מחודשת ומרן בשו"ע (-כתב שלא לאומרה) נדחה קרי לה (-נדחים דבריו של השו"ע בפני דברי רבנו האריז"ל). **דמאחר דרבינו האר"י זצ"ל כתב שיש לאומרה ופירש סודה כן ראוי לעשות. דודאי אלו מרן (-השו"ע) ז"ל ידע מגדולת האר"י ושהוא אמר לאומרה כן הוה עביד עובדא בנפשיה".**

כלומר מרן החיד"א פוסק שיש לעשות הלכה למעשה כדברי רבנו האריז"ל, ואף לדחות דברי מרן השו"ע בפניו, מכון ש"אליו נגלו תעלומות החכמה". וכדבריו שמוכרחים לפסוק כגדול הדור שזכה לרוח הקודש בדבר שיש בו מחלוקת.

ד. אחרי רשב"י להטות

נראה לומר בס"ד שמסיבה זו עצמה גם מרן רבי יוסף קארו זיע"א בחיבורו הטהור **"בית יוסף"** והשו"ע פסק באופן שיטתי כדברי רבי שמעון בר יוחאי בזוהר הקדוש, במקום שלא נתפרש אחרת באופן ברור בתלמוד, גם אם זה כנגד כל הפוסקים. כפי שכתב לגבי איסור הנחת תפילין בחוה"מ: **"ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש מי יערב לבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי רבי שמעון בן יוחי" (בית יוסף סימן לא).**

וכן הזכיר מרן זיע"א יסוד זה גם בהלכות העולה לס"ת: "מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים" (בית יוסף אורח חיים סימן קמא).

ומרן עצמו מסביר את הסיבה לכך שהפוסקים לא חששו לפסוק כנגד הזוהר משום: **"שבימי הפוסקים עדיין לא נגלה ספר המאור הקדוש בעולם"** (בית יוסף אורח חיים סימן כה).

ומרן החיד"א מסביר שאף למרן הב"י לא היה את כל הכרכים של הזוהר הקדוש: "...היא נוסחא כתיבת יד (של הזוהר) ולא ראה אותה מרן ז"ל דליתא בדפוס... ואם היה רואה אותה ודאי היה מביאה כמו שמחבב דברי הזוהר הקדוש תמיד" (מרן החיד"א בספרו "מראית העין" ליקוטים סימן יא עמ' קל"ב). ולכן בכמה מקומות לא הזכיר ולא חשש מרן הב"י לדברי הזוהר הקדוש, כי לא ידעם.

ובאמת צריך להתבונן מה הסיבה שמרן הב"י פסק כזוהר הקדוש כנגד הראשונים גם במקומות של חשש ברכה לבטלה, או בחשש ש"אין מעבירין על המצוות" וכד'? ותשובתו בצידו במה שכתב בעצמו (בית יוסף אור"ח סימן סא): **"ומקיימין מנהג אבותינו שהוא על פי ספר הזוהר והם שקבעו מנהג זה ודאי דקדקו בדבר ומצאו שזהו אמת ויצ"ב".**

וכן מעיד השל"ה הקדוש שבא"י נהגו לפסוק כזוהר הקדוש: (של"ה מסכת חולין פרק נר מצוה אות כט): "ואנחנו יושבי ארץ ישראל וכל היושבים בכל מלכות ישמעאל הנמשכים אחרי קבלת הזהר". וכיודע כנגד מנהג הלכתי קבוע אין שאלות של רוב, סב"ל וכד'.

ולא רק כזוהר הקדוש הורה מרן כנגד הפוסקים, אלא הורה כנגדם גם כדברי המקובלים במקום שאין הוראה שונה מדין התלמוד. כגון שכך הורה על זמן ברכת הלבנה (בב"י סימן תנו סעי' ד') כדברי המקובל כהר"י גיקטילי"א בעל שערי אורה כנגד כל הראשונים. וכן בשולחן הטהור (הלכות שבת סימן רעד סעי' א) בדיון בציעת הפת שהורה "ובוצע התחתונה" ולא חשש לכל מה שחששו הפוסקים, וכל זה משום "ואני ראיתי גדולים שבוצעין התחתון ושמעתי שכן נכון לעשות על פי הקבלה" (בבית יוסף שם).

וכבר תמה רבנו מרן החיד"א הקדוש זיע"א על כל החולקים על דברי רבנו האריז"ל שהרי מי כמהו זכה להבין אמיתות דברי הזוהר הקדוש, וכך כתב (מחזיק ברכה אור"ח סימן רפב סק"ב): "ותימה על רבנן בתראי הבאים לחלוק על רבינו האריז"ל בפירוש הזוהר אשר כל דבריו סו"ד שנתו השערה שער השמים, ומי שם פה אשר יאמר כי הוא זה כוונת הזוהר ובפרט אל המקום אשר דיבר בקדשו האריז"ל צ"ל אשר נגלו אליו האלהים ודי בזה".

ואכן כך מעיד מהרח"ו זיע"א (בהקדמתו לשער ההקדמות) שאין מי שזכה להשיג הבנת דברי הזוהר הקדוש וסתרי התורה כרבנו האריז"ל זיע"א (וכתב שם דברים נפלאים ומופלאים שזכה בהם רבנו האריז"ל מכח עמלו העצום בתורה, קדושה, חסידות וגילוי אליהו באופן תמידי).

ואם כן למסקנה בס"ד: גם מרן השו"ע פוסק הלכה למעשה שבמקום שיש מחלוקת או אין הכרע, שיש לפסוק הלכה למעשה כדברי רשב"י זיע"א. שאותו הוא מכנה (כנ"ל): "המאור הקדוש" וכידוע השגתו העצומה היתה ברוח הקודש וגילוי אליהו ונשמות הצדיקים באופן מופלא ועליון. והיא כמסקנת רבנו החיד"א הנ"ל בספרו "שם הגדולים" (מערכת גדולים אות י [רכד])

ה. אחרי בת קול להטות

בס"ד ניתן לקבל חיזוק גדול להכרעתו של מרן החיד"א (שצריך לשמוע לרוח הקודש ולבת קול) מהמקור המרכזי למציאות שחכמים לא הסכימו לקבל התערבות של בת קול, במחלוקתו של רבי אליעזר עם חכמים בדיון תנורו של עכנאי (מסכת בבא מציעא דף נט ע"ב. שר' אליעזר טיהרו וחכמים טמאו) ששם הוכיח רבי אליעזר באותות ובמופתים, ע"י הזזת העץ ואמת המים ממקומם וכו', שהלכה כמותו, אך חכמים לא קיבלו דבריו. עד שלבסוף: "חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: 'לא בשמים היא' - מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות".

למסקנה: מגמרא זו למדים שהסיבה שלא משגיחים בבית קול היא מכון שנכתב בסיני "אחרי רבים להטות", **מימלא במציאות שאין אפשרות הכרע ע"י רוב, ויש מחלוקת בין החכמים, מוכרחים להשגיח בבית קול. וכדברי מרן החיד"א זיע"א.**

ו. אמת או שכל?

ובאמת לכאורה פלא גדול כיצד יתכן שיכולים רוב חכמים להכריע כדעתם (ולקיים: "אחרי רבים להטות") במקרה שהופיע בת קול והודיע **שהאמת דוקא עם המיעוט**, והרי הבית קול אומרת את דעתו של הקב"ה, שהוא מקור התורה ונותן התורה שכל דבריו אמת וצדק, ומימלא אם זו האמת כיצד היה עוז ברבי יהושע וחכמים לפסוק כנגד הבית קול שאומרת את הדין לאמיתו?

מסביר רבנו ניסים וכותב (דרשות הר"ן דרוש ה' נוסח ב): "הנה ראו כולם שר' אליעזר מסכים אל האמת יותר מהם, וכי אותותיו כולם אמיתיים צודקים, והכריעו מן השמים כדבריו, ואף על פי כן עשו מעשה כהסכמתם. שאחר ששכלם נוטה לטמא, אף על פי שהיו יודעים שהיו מסכימים להפך מן האמת, לא רצו לטהר. והיו עוברים על דברי תורה אם היו מטהרים, כיון ששכלם חייב לטמא, שההכרעה נמסרה לחכמי הדורות, ואשר יסכימו הם, הוא אשר צוה השם יתברך".

כלומר מחדש הר"ן שאומנם רבי יהושע וחכמים ידעו שמהשמים מסכימים עם ר' אליעזר ואם כן האמת כדבריו. אך מכון שלפי הבנתם בדיני התורה לא ניתן לטהר תנור זה. מימלא אם היו עושים שלא כהבנתם, אלא עפ"י הבית קול, היו עוברים בזה על רצון ה' שציווה את חכמי ישראל להכריע עפ"י הרוב כהבנת שכלם (גם אם הם טועים) ולא עפ"י בית קול – "לא בשמים היא".

ואכן מהגמרא שם בהמשך שאומרת שאלוהו הנביא אמר לרבי נתן שבאותה העת שחכמים לא קיבלו את דברי הבית קול הקב"ה "חייך ואמר: נצחוני בני! נצחוני בני!" משמע **שזה רצון ה' שהכרעת הרוב תגבר על האמת.**

ואכן כך משמע גם מהמעשה המובא בגמרא (ראש השנה דף כה ע"א) שבטענה זו ניחם רבי עקיבא את רבי יהושע (לאחר שהכריחו רבן גמליאל לחלל את יום הכיפורים שחל באותו היום עפ"י חשבון של רבי יהושע). ואמר לו ר"ע: "רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי. - אמר לו: אמור. - אמר לו: הרי הוא אומר 'אתם', 'אתם', 'אתם', 'אתם', 'אתם', 'אתם' - אפילו שוגגין, 'אתם' - אפילו מזידין, 'אתם' - אפילו מוטעין. בלשון הזה אמר לו: עקיבא, ניחמתי, ניחמתי".

משמעות הנחמה כאן שזה רצון ה' שההלכה תימסר ביד גדולי הדורות, גם אם יהיה ברור שלא זכו לכוון בדעתם לאמת [וראה שכך פירש ופסק הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם שורש א) שהתורה ציוותה להקשיב לבית הדין הגדול - "אפילו אומרים לך על שמאל שהוא

ימין ועל ימין שהוא שמאל". והוא מביא גם כהוכחה לכך את הגמרא הזו עם רבי יהושע ורבי עקיבא].

ז. איך פוסקים בעולם העליון?

אך מסתבר שהמציאות הזו שפוסקים עפ"י רוב, גם אם יגידו משמים שהם טועים, היא רק בעולם הזה. אך בעולם העליון הכללים שונים לחלוטין.

המקור לכך הוא מהגמרא בבבא מציעא (דף פו ע"א) שם הגמרא מספרת שהיה ויכוח בין הקב"ה לפמליה של מעלה במקרה של ספק בהלכות נגעים. שבמקרה שנגע בהרת קדם לשער הלבן, שצמח בבהרת אז המראה טמא, שכן נאמר בתורה (ויקרא יג, כה): "והנה נהפך שער לבן בבהרת... נגע צרעת היא" משמע שהבהרת קדמה לשער הלבן. אך אם השער הלבן צמח בעור קודם להופעת הבהרת אז המראה טהור. ומה הדין שיש ספק מי קדם למי (השער או הבהרת)? על כך נחלקו במתיבתא דרביה הקב"ה וכל פמליה של מעלה: "הקדוש ברוך הוא אומר: טהור, וכולהו מתיבתא דרביה אמרי טמא". הגמרא אומרת שכדי להכריע במחלוקת הוחלט בשמים לזמן את רבה בר נחמני למתיבתא דרביה. שהרי הוא המומחה בדור בדינים אלו. "דאמר רבה בר נחמני: אני יחיד בנגעים! אני יחיד באהלות!". ואכן בהמשך הגמרא מובא שבעת שיצאה נשמתו "אמר: טהור, טהור. יצאת בת קול ואמרה: אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור, ויצאתה נשמתך בטהור". כלומר בעת יציאת נשמתו הוא פסק שהדין עם הקב"ה שכשיש ספק - המראה טהור.

המהרש"א (שם. מהדורה בתרא) מקשה 2 קושיות חזקות על הגמרא: 1. אם יש מחלוקת במתיבתא דרביה שכולם אמרו טמא והקב"ה אומר טהור, מדוע לא הלכו אחר הרוב, ופסקו טמא?

2. למה היה צריך רבה להפטר מן העולם כדי להכריע במחלוקת, הרי אם רצו את דעתו היו יכולים לשמוע לפסק שלו גם בחיים חיותו (בין אם לשמוע במה שפסק בלימודו, ובין אם לשאול אותו בחלום או ע"י אליהו הנביא)?

ומתוך המהרש"א תשובה אחת לשתי השאלות, שהליכה אחר הרוב שייכת רק בעולם הזה שהקב"ה קבע דין זה בתורה במטרה למנוע מחלוקות ולהגיע להכרע בין החכמים. אך במתיבתא דרביה הולכים אחר האמת ולא אחר הרוב. ולכן לא פסקו ככלל מתיבתא דרביה נגד הקב"ה. ומכאן שהקב"ה אמת ובית דינו אמת, הוצרכו להביא מומחה (-כ"כתוב שלישי") שיכריע ביניהם. אך כל עוד המומחה הזה נמצא חי בעולם הזה, הוא כפוף לכללי התורה החלים בעולם הזה שבו הולכים אחר הרוב, ומימלא אין לו אפשרות להכריע לפי הכללים הנוהגים בישיבה של מעלה, ולכן הוכרחו לשלוח שליח שיקחנו לעולם העליון ובעת פטירתו יכריע במחלוקת זו.

ח. חלום או מציאות?

בשיטה מקובצת (שם) כתב בשם רבנו חננאל שאת כל המראה הזה של המחלוקת שראה רבה בר נחמני: "נראה לו כעין חלום ששתי כתות של צדיקים ברקיע חולקות והכת הקרובה לזו השכינה היתה אומרת טהור וכל שאר הכתות אומרות טמא ואמרו מי יוכיח ונתרצו ברבה בר נחמני הראו לו בחלום הדברים הללו כדי שיצא מן העולם בישוב נחת רוח". וראה שכעין זה ממש כתב **רבנו יוסף חיים זיע"א בפירושו בן יהודה (שם)**: "וציור זה שנצטייר בכח המדמה שלו היה בהשגחה פרטית מן השמים, כדי שישלים למסור נפשו ברצון טוב, בראותו תענוג הזך והנפלא שיש למעלה אצל הצדיקים שנפטרו מעולם הזה, ויתאוה לשבת אתם, וגם נצטיירו דברים של פלוגתא זו, כדי שישלב טהור, ובזה יתפרד מעוה"ז מתוך דבר הלכה, ותצא נפשו באותיות טהור, ובזה תדבק תכף ומיד בשורשה העליון הטהור זכותו יגן עלינו אמן". וא"כ לדבריהם הקדושים רבה לא הסתלק טרם זמנו כדי להכריע במחלוקת, אלא זיכהו להסתלק בשעתו מתוך פסיקה בדברי תורה.

בין אם סיפור זה בגמרא היה כפשוטו ובין אם במחזה קדוש, הדבר המפליא הוא שלמרות שהקב"ה קבע שמראה מסופק בשער לבן הינו טהור, וגם רבה בר נחמני פסק כך, **למרות הכל כתב הרמב"ם הפוך מכך ופסק** (פ"ב דטומאת צרעת הלכה ט'): "**ספק שיער לבן קדם ספק הבהרת קדמה הרי זו טמא**".

הכסף משנה (שם) מסביר שהסיבה לכך היא "יש לומר דכיוון דבשעת יציאת נשמה הוא דאמר הכי, הווי בכלל לא בשמים היא, ואינו כדאי להוציא מכלל שבידינו דהלכה כת"ק ועוד שבתחילת פרק ה' דנגעים סתם לן תנא הכי".

כלומר לדברי הכ"מ שדבריו של רבה שהמראה טהור, לא התקבלו להלכה מכיון שהוא אמר זאת בשעת יציאת נשמתו, ומימלא זה כאדם המדבר מלמעלה לאחר פטירתו, ובכך אי אפשר לפסוק כמותו מכיון שלא בשמים היא. ובפרט שבדין זה יש כלל בידנו שהלכה כת"ק שפסק שמראה זה אינו טהור ויש משנה מפורשת בדין זה. [וכ"פ גם הרב "פרי האדמה" (שם)].

אומנם החת"ס (שו"ת או"ח סי' כ"ח) פירש שאין שום פגם בהלכה שנאמרה מפי חכם בשעת יציאת נשמה, ולכן כתב טעם אחר לכך שלא פסקו כרבה: "דהרי מבואר כאן שמת רבה לבדו בשדה, ושום אדם לא היה אצלו שישמע ממנו שאמר טהור, ואפילו הבת קול שיצאה ואמרה אשריך רבה שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה, אותו בת קול לא נשמע בין החיים... ועל כן כל המעשה הזה (-שרבה פסק טהור ובכך יצאה נשמתו) נודע לחכמי ישראל בחלום או אפילו ע"י אליהו שסיפר לאחד מהם או להרבה מהם, ואם כן עכ"פ אנחנו לא שמענו מפי רבה שאמר טהור על בהרת, רק שנאמין לרוח הקודש וחלום צודק או אליהו, והיינו לא בשמים היא".

מ"מ מפסק הרמב"ם רואים כמה גדול כח ההכרע של החכמים בדיני התורה אף כנגד מה שנאמר ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ט. "דיינן"

דומה שאין יותר מתאים להסביר זאת מדברי הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל בהערותיו על דברי הגמרא (מסכת ברכות דף ה' ע"א. ד"ה: "כח תורתו של צדיק"): **"אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח; אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן - נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו". ש"צריך ביאור מה שייך שיחסר כביכול לקב"ה במה שנתן התורה לישראל שעל זה יהיה עצב? והיישוב בזה נראה שעתה ע"י שנתן התורה לישראל יש כח ביד הצדיק לבטל גזירות שגזר הקב"ה, ועל דבר זה אמרין בגמרא ששייך לכאורה שיהא כביכול עצב שמבטלים גזרותיו, ואפילו הכי שמח הוא".**

אך בנוסף הוא מביא את דברי סבו **הקדוש בעל "הלשם"** שביאר על דברי בעל ההגדה של פסח בעניין "אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו". שלכאורה אם לא נתן לנו על מה יש להודות על קרבתנו להר סיני? ובפרט שכל תכלית יציאת מצרים היתה לקבל התורה? **אלא מתרץ** שבודאי משמעות קרבנו לפני הר סיני זו קבלת התורה שיש לנו רשות ללמוד בה. אלא שמלבד קבלתה הקב"ה **נתן לנו** את התורה, שמשמעות נתינה זו שמעתה יש הכח והרשות לחכמי ישראל לפסוק בדיני התורה כנגד השמים, ומעתה "לא בשמים היא". ולכן "על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו... **קרבנו לפני הר סיני. נתן לנו את התורה.** הכניסנו לארץ ישראל. ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עונותינו" (הגדה של"פ). ובזה תירץ שיש רבותא שהקב"ה שמח ולא עצב על כך שנתן לנו את התורה, משום שכביכול מעתה נחסר כבודו שיכולים לפסוק כנגדו ולמרות הכל "נתן להם התורה לישראל ושמח" (גמרא שם) ובזה אדרבה מתגדל כבודו, אהבתו ויראתו.

י. "בישיבה של מטה"

ניתן בס"ד להציע פשט נוסף בדברי חז"ל "לא בשמים היא" גם ביחס לדיני אדם. ממעשה רב שילה שפגש את אליהו הנביא (מסכת חגיגה דף טו ע"ב), וזה הודיעו שלא לומדים תורה בשמים מפיו של רבי מאיר משום שהוא למד תורה מפיו של אחר. ועל כך השיב רב שילה ואמר לאלהו הנביא: "רבי מאיר רמון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק!". כלומר רבי מאיר לקח את הטוב שבתורתו של אלישע בן אבויה ואת הקליפה – הכפירה, זרק ולא קיבל אותה, ולכן אין סיבה שלא ילמדו תורה מפיו של רבי מאיר. אמר לו אליהו הנביא עכשיו לאחר שלמדת זכות על רבי מאיר הקב"ה אומר בשמים תורה משמו.

שואל אור החיים הקדוש זיע"א (דברים פרק יב פסוק כח): "ואם תאמר הקדוש ברוך הוא מתחילה מה סבר ולבסוף מה סבר? שאין לומר שנעלם מעיני ה' ח"ו הטעם שאמר רבה בר שילה ר"מ רימון מצא וכו'". כלומר בודאי הקב"ה ידע את דברי הזכות האמיתיים שאמר רב שילה על רבי מאיר, עוד לפני שאמרם רב שילה אם כן מדוע הקב"ה מראש לא אמר תורה משמו של רבי מאיר וחיכה עד שרב שילה אמר את דברי הזכות הללו?

ומתרץ אור חיינו שהקב"ה יקפיד על האדם כשיעשה דבר שהוא נקי רק כלפי ה', אך האנשים יראו במעשה זה חטא. והקב"ה רוצה שיהיה האדם נקי גם מה' וגם מאדם. ולכן כשרבי מאיר למד מאדם שאינו כמלאך ה', הרי שמבחינת שמים הוא היה נקי כי הוא אכן לקח רק הטוב שבתורתו של אחר. אך ביחס לבריות שהסתכלו על רבי מאיר, לא נודע אם הבריות הסתכלו על הלימוד הזה של כדבר זך וישר או לא. ולכן הקב"ה סובב שלא תאמר תורה מרבי מאיר "להיותו חסר השלימות (-מבחינת הבריות) **ואחר שנאמר בישיבה של מטה טעם לשבח במעשיו** (-ע"י רב שילה) **נכנס בגדר והייתם נקיים גם מישראל** ולזה תיכף ומיד חזר ואמר שמעתא משמו, ולעולם האמת כדברי רבי מאיר."

א"כ לימוד גדול אנו לומדים מכאן שלא רק ביחס לתורה שניתנה משמים אנו פוסקים "לא בשמים היא" אלא גם ביחס לאדם הפרטי "לא בשמים היא" ללמד עליו זכות ולזכותו בדיון, אלא כן בתחילה כך יפסקו עליו הדין ע"י הבריות בארץ לטובה ולברכה. ואכן מי שמלמד זכות ודן לזכות סימן משמים ששורה עליו השכינה. כדברי חנה לעלי (מסכת ברכות דף לא ע"ב): "הכי אמרה ליה: לא אדון אתה, לאו איכא שכינה ורוח הקודש גבך, שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות".

יא. סיפור חובה

בעניין זה אספר סיפור אישי עם מרן זיע"א, שיש בו לימוד לרבים הקשור למעלתם של בית הלל שזכו שתקבע הלכה כמותם: "מפני... שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן" (כנ"ל).

לפני כ 20 שנה הקמנו בית מדרש ערב לשיעורי תורה לציבור ברחובות, שהיה בנשיאות מרן זיע"א. ושאלתי את מרן כמו מי בהלכה אלמד הציבור לפסוק האם כדרכו של מרן זיע"א כפסקי מרן החיד"א זיע"א ומרן הבן איש חי זיע"א, או כדרך מרן הראשל"צ הגה"צ הרב עובדיה יוסף זצוק"ל שישנו ציבור גדול שרגיל לפסוק כמותו? והשיבני מרן זיע"א ברוב ענותנותו: "תלמד מה שאחרים אומרים ותגיד מה אנחנו אומרים". ובזה היה לי לימוד גדול הלכה למעשה ממרן זיע"א, להקדים את הדעה החולקת עליך בהלכה, ולהסבירה לפני דעתך. מתוך ענוה והבנה: **"שאלו ואלו דברי אלוקים חיים"**. ואכן במורינו ורבינו מרן הגה"צ הרב מרדכי אליהו זצוק"ל התקיים: **"וַעֲנִינִים יִירָשׁוּ-אֶרֶץ וְהַתְּעַנְנּוּ עַל-רֹב שָׁלוֹם"** (תהילים ל"ז י"א) זיע"א.

באהבה וברוב חיבה ובברכת התורה ולומדיה

בס"ד עקיבא חי יגאל אבן-דנאן

בית תורה וחסד "עטרת מרדכי אליהו" רחובות